

Echt gebeurd!

Stenen die vertellen

Tien plekken in Nederland met een
verhaal

10 ware verhalen

WIM KAMPHORST

ECHT GEBEURD!

Stenen die vertellen

Tien plekken in Nederland met een verhaal

WIM KAMPHORST

Inhoud

Voor jou	2
Utrecht: het kerkje binnen de muur van een fort	4
Dokkum: de kisten vol boeken	11
Deventer: de rijke man die zijn huis weggaf	18
Witmarsum: de priester die niet langer kon zwijgen	26
Brielle: de schuur die verdween	33
Leiden: de dominee die achterbleef	40
Amsterdam: een kerk boven de woonkamer	48
Ulrum: honderdzevenendertig namen in een herberg	55
Edith Stein: een tegel in Echt	63
Biddinghuizen: een tentenstad in de polder	71

Echt gebeurd! Stenen die vertellen

© 2026 Wim Kamphorst

Stichting (F)Luister Nederland

Bijbelteksten zijn overgenomen uit de Herziene Statenvertaling

© 2010 Stichting HSV.

Alle rechten voorbehouden.

De verhalen in dit boek zijn gebaseerd op de boeken van Wim Kamphorst voor volwassenen. Daarin staan de bronnen bij elk hoofdstuk.

Dit boek is gratis te lezen en te downloaden op
wimkamphorst.nl/kinderen.

Voor jou

Weet je wat het mooiste is aan de verhalen in dit boek? Ze zijn allemaal echt gebeurd.

Tien plekken in Nederland waar iets bijzonders gebeurde. Je kunt er nog steeds naartoe. Een bron, een zolder, een huis, een veld. Elke plek heeft een verhaal.

Sommige verhalen zijn spannend. Sommige zijn verdrietig. En sommige zijn ook een beetje grappig. Maar ze zijn allemaal waar.

Na elk verhaal staat een stukje **Echt gebeurd?** Daar lees je wat we zeker weten, en wat we alleen weten omdat iemand het later zelf vertelde. Want ook dat is belangrijk: eerlijk zijn over wat je weet.

Daarna komen een paar vragen om samen over te praten, een tekst uit de Bijbel en soms een tip om zelf eens te gaan kijken.

Veel leesplezier!

Voor ouders en leerkrachten

De verhalen zijn geschreven voor kinderen van ongeveer 8 tot 12 jaar. Voorlezen kan vanaf een jaar of 6. Elk verhaal duurt ongeveer acht tot tien minuten.

De verhalen komen uit de boeken van Wim Kamphorst voor volwassenen. Daarin staan alle bronnen. Er is niets verzonnen: geen gesprekken, geen gedachten, geen details die niet in een bron staan. Moeilijke onderwerpen zoals oorlog, ziekte en dood worden eerlijk verteld, maar zonder nare details. Lees een verhaal gerust eerst zelf, zodat u weet wat er komt.

Bijbelteksten zijn uit de Herziene Statenvertaling.

Utrecht: het kerkje binnen de muur van een fort

Kijk eens naar beneden

Midden in Utrecht ligt een plein: het Domplein. Aan de ene kant staat de Domtoren. Die is zo hoog dat bijna iedereen omhoog kijkt.

Maar kijk eens naar beneden. In de stenen loopt een lange, roestbruine lijn van staal. Die lijn laat zien waar vroeger een muur stond. Het was de muur van een fort van de Romeinen. Een fort is een plek met muren eromheen, waar soldaten wonen.

Een stukje verder zie je andere tekens in de stenen. Ze laten zien waar vroeger kerken stonden. Een van die kerkjes liet een monnik uit Engeland bouwen, meer dan dertienhonderd jaar geleden. Hij heette Willibrord.

Hoe kwam een monnik uit Engeland hier terecht, in een oud fort aan de rivier?

Een jongen in het klooster

Willibrord werd geboren in 657 of 658, in het noorden van Engeland. Een oud levensverhaal over hem vertelt dat zijn moeder stierf toen hij klein was. Zijn vader bracht hem naar een klooster toen hij zes of zeven jaar was. Een klooster is een huis waar monniken samen leven, bidden en werken.

Dat was toen niet vreemd. Willibrord groeide op tussen de monniken. Rond zijn twintigste beloofde hij zelf monnik te blijven.

Daarna ging hij naar Ierland. Daar was een klooster met een Engelse leider. Hij heette Egbert. Willibrord bleef er twaalf jaar.

Twaalf mannen in een boot

In Ierland deden monniken iets bijzonders. Ze gingen vrijwillig weg uit hun eigen land. Ze lieten hun familie achter, om in een vreemd land voor God te leven. Dat doet denken aan Abraham uit de Bijbel. Ook hij moest van God zijn land uit gaan.

Egbert wilde zelf naar de volken aan de overkant van de zee. Dat lukte hem niet. Dus stuurde hij anderen.

In 690 stapten twaalf mannen in een boot. Willibrord was een van hen. Ze staken de zee over naar de Lage Landen. Dat is het gebied waar nu Nederland en België liggen. Ze kwamen misschien aan land waar nu Katwijk ligt. Maar waar de boot precies op het strand liep, weet niemand zeker.

In het noorden woonden de Friezen. Zij geloofden in hun eigen goden. Willibrord wilde hun over Jezus vertellen.

Een machtige beschermer

Eerst reisde hij naar Pepijn. Pepijn was de machtigste man bij de Franken. Dat was een groot volk ten zuiden van de Friezen. Pepijn had net gevochten tegen de koning van de Friezen. Die koning heette Radboud. Pepijn had gewonnen. Pepijn stuurde de monniken naar Friesland. Hij gaf ze zijn bescherming.

Dat was handig, maar ook lastig. Waar Pepijn de baas was, kon Willibrord preken. Waar Radboud terugkwam, moest Willibrord vluchten. Voor veel Friezen was het nieuwe geloof daardoor het geloof van de vijand.

Een nieuwe naam in Rome

In 695 reisde Willibrord naar Rome. Daar woonde de paus, de leider van de kerk. De paus maakte hem aartsbisschop van de Friezen. Een aartsbisschop is een heel belangrijke leider in de kerk. Hij staat boven andere bisschoppen.

Dat was best een groot plan. Er waren bij de Friezen nog bijna geen christenen!

De paus gaf hem ook een nieuwe naam: Clemens. Maar Willibrord gebruikte die naam bijna nooit.

Toen hij terugkwam, gaf Pepijn hem een vaste plek. Het was het oude fort van de Romeinen, aan de rivier de Rijn. De Romeinen waren al lang weg. In dat fort stond al een klein kerkje, maar het was kapot. Willibrord bouwde het opnieuw op. Hij bouwde ook een nieuwe kerk. Die noemde hij de kerk van de Verlosser. De Verlosser is Jezus.

Uit dat herbouwde kerkje groeide later de grote Domkerk.

Oude verhalen

Over wat Willibrord verder deed, gaan oude verhalen rond. Ze zijn opgeschreven door een geleerde man, ruim vijftig jaar na Willibrords dood. Hij schreef ze op om Willibrord te eren. Of alles echt zo gebeurd is, weten we niet.

Volgens een oud verhaal kwam Willibrord op een eiland met een heilige bron. Daar mocht je alleen water halen als

je stil was. Willibrord doopte mensen in die bron. Koning Radboud hoorde ervan. Een van Willibrords metgezellen werd gedood.

Een ander oud verhaal gaat over koning Radboud zelf. Hij zou bijna gedoopt zijn. Hij stond al met één voet in het doopwater. Toen vroeg hij waar zijn voorouders waren, die nooit gedoopt waren. Het antwoord was: niet in de hemel. Toen trok Radboud zijn voet terug. Dit verhaal is waarschijnlijk een legende.

Maar het laat wel iets zien. Voor een Fries was kiezen voor Jezus heel moeilijk. Het betekende ook kiezen tegen je voorouders. Wat zou jij gedaan hebben?

Alles kwijt, en opnieuw beginnen

In 714 stierf Pepijn. Toen greep koning Radboud zijn kans. Hij nam het land terug. Kerken werden kapotgemaakt en priesters werden weggejaagd. Willibrord moest weg uit Utrecht. Bijna vijftientig jaar werk lag stil.

Hij ging waarschijnlijk naar zijn klooster in Echternach. Dat ligt in het land dat nu Luxemburg heet.

Maar in 719 stierf Radboud. Willibrord ging terug naar Utrecht. Hij was toen al ongeveer zestig jaar. En hij begon gewoon opnieuw. Hij maakte kerken weer heel en leerde mensen over God.

Hij kreeg hulp van een andere monnik uit Engeland: Bonifatius. Die werkte drie jaar met hem samen. In 739 stierf Willibrord in Echternach. Hij was 81 jaar.

Een ruiter met een kerkje

Ga je nu naar Utrecht, dan kun je nog veel van Willibrord vinden. Onder het Domplein kun je met een zaklamp naar beneden. Daar zie je stukken van het oude fort en van de oude kerken.

Loop je een paar minuten verder, dan zie je een groot beeld van brons. Het is Willibrord op een paard. Hij draagt een monnikskleed. In zijn hand houdt hij een klein kerkje. Fietzers moeten er gewoon omheen.

En terug op het Domplein ligt nog steeds die roestbruine lijn in de stenen. Daar stond de muur van het fort. Binnen die muur bouwde een monnik van over de zee zijn kerkje.

Echt gebeurd?

Ja. Dat Willibrord in 690 met elf anderen over zee kwam, in Rome aartsbisschop werd en in het oude fort in Utrecht kerken bouwde, staat in verschillende oude bronnen. Zijn jeugd in het klooster en de verhalen over het eiland met de bron kennen we alleen uit één levensverhaal, geschreven om hem te eren. Het verhaal van Radboud met zijn voet in

het doopwater is een legende uit veel later. Waar de boot in 690 precies aankwam, weet niemand.

Praat erover

- Willibrord raakte alles kwijt en begon op zijn zestigste opnieuw. Wat doe jij als iets mislukt?
- Voor de Friezen was kiezen voor Jezus moeilijk, omdat het voelde als kiezen tegen hun familie. Snap jij dat?

Uit de Bijbel

Gaat u uit uw land, uit uw familiekring en uit het huis van uw vader, naar het land dat Ik u wijzen zal. (Genesis 12:1)

Ga zelf kijken

Het Domplein ligt midden in de oude binnenstad van Utrecht, tussen de Domtoren en de Domkerk. De lijn van staal en de kerken in de stenen zijn altijd te zien. Onder het plein ligt DOMunder, waar je met een zaklamp langs de oude resten loopt. Het beeld van Willibrord op zijn paard staat op het Janskerkhof, tegenover de Janskerk.

Dokkum: de kisten vol boeken

Een pomp bij een bron

In Dokkum, in Friesland, staat aan de Bronlaan een ouderwetse pomp van ijzer. Hij staat bij een bron met gemetselde randen. Achter de bron ligt een grote kapel van baksteen. Hij is halfrond en open in het midden. Er passen meer dan zestienhonderd mensen in. Boven je hoofd is alleen de lucht.

Vlak bij de bron staat een stenen man op een sokkel. Hij is ongeveer tweeënhalve meter hoog. Hij houdt een boek boven zijn hoofd.

Die man is Bonifatius. Over hem en over deze bron worden al heel lang verhalen verteld. Sommige zijn echt gebeurd. Andere zijn er later bij verzonnen. Hoe zit dat?

Een Engelsman met een nieuwe naam

Bonifatius werd rond 675 geboren in Engeland. Eerst heette hij Winfried. Hij werd monnik en priester. Een monnik is iemand die in een klooster leeft om God te dienen.

In 716 stak hij de zee over. Hij kwam in Utrecht, bij een andere Engelse monnik: Willibrord. Die vertelde de Friezen al jaren over Jezus. De Friezen woonden toen langs de hele kust. Ze geloofden in hun eigen goden. Ze woonden op terpen. Een terp is een heuvel van aarde, die mensen zelf maakten. Zo bleven ze droog als de zee binnenkwam.

Later kreeg Winfried de naam Bonifatius. Hij werkte vooral in Duitsland. Hij werd aartsbisschop. Dat is een heel belangrijke leider in de kerk. Hij stichtte ook een groot klooster in Fulda.

Nog één keer naar Friesland

In 754 ging Bonifatius nog één keer naar Friesland. Hij was toen ongeveer tachtig jaar oud. Hij wilde nog steeds over Jezus vertellen en mensen dopen.

Een groep mensen reisde met hem mee. Er waren priesters en monniken bij. Hoeveel mensen het precies waren, weten we niet.

Bonifatius zette een kamp op bij een water dat de Boorne heette. Hij had een dag afgesproken met Friezen die net gedoopt waren. Op die dag zouden ze terugkomen. Dan wilde hij hun de handen opleggen. Zo zegende hij nieuwe christenen.

“Houd op met vechten”

Het was 5 juni 754, heel vroeg in de ochtend. De Friezen die hij verwachtte, kwamen niet. In plaats daarvan kwam er een groep mannen met wapens op het kamp af.

Wat er toen gebeurde, weten we uit een boek van een priester die Willibald heette. Hij schreef het op binnen ongeveer vijftien jaar. Hij was er zelf niet bij. Hij hoorde het van anderen.

Willibald schreef dat de mannen van Bonifatius hun wapens pakten. Maar Bonifatius kwam uit zijn tent en zei dat ze moesten ophouden met vechten. Kwaad moest je overwinnen met goed. Tegen de priesters en monniken zei hij dat ze niet bang moesten zijn. Hij gebruikte daarbij woorden van Jezus.

Toen werden Bonifatius en zijn mensen gedood.

Stel je voor dat je erbij was. Je hebt een zwaard in je hand, en je leider zegt: niet vechten. Wat zou jij doen?

Geen goud, wel boeken

De aanvallers doorzochten het kamp. Ze vonden kisten. Ze dachten dat er goud en zilver in zat! Ze namen de kisten mee. Op de schepen vonden ze ook wijn, en die dronken ze op. Daarna kregen ze ruzie over de buit. Ze gingen met elkaar vechten.

Maar toen ze de kisten openmaakten, zat er geen goud in en geen zilver. Er zaten alleen boeken in. Ze gooiden de boeken weg, in de velden en in het moeras. Willibald schreef dat de boeken later werden teruggevonden en naar een klooster gebracht.

Na zijn dood werd Bonifatius ver weg begraven, in zijn eigen klooster in Fulda. Daar ligt hij nog steeds.

Volgens een oud verhaal

En de bron dan? Willibald vertelt er een verhaal over. Hij hoorde het van iemand, die het weer van een ander had gehoord. Het is dus een verhaal uit de derde hand.

Volgens dat oude verhaal werd er op de plek waar Bonifatius stierf een grote heuvel gemaakt. Er moest een kerk op komen. Jaren later reed een bestuurder van de koning er met zijn mannen overheen. Het paard van een van zijn dienaren zakte weg in de zachte grond. En toen

het eruit kwam, begon er water op te borrelen. Het was helder en zoet water.

Later werd het verhaal anders verteld. Toen was het ineens het paard van Bonifatius zelf. Zoet water bij de zee was in Friesland heel kostbaar. Dat het verhaal over de bron bleef bestaan, is dus niet zo vreemd.

Het boek boven zijn hoofd

En het boek van het beeld? Ook dat is een oud verhaal. Volgens dat verhaal hield Bonifatius een boek boven zijn hoofd om het zwaard tegen te houden. Maar Willibald schrijft daar niets over. Dit verhaal kwam pas veel later. Het is een legende.

Er is wel iets bijzonders. In Fulda ligt een heel oud boek met sneden in de rand. Het lijkt alsof iemand er met een zwaard of bijl op heeft gehakt. Sommige mensen zeiden: dat is het boek van Bonifatius! Maar dat weet niemand zeker. Veel geleerden geloven het niet.

Een bron die werd teruggevonden

Willibald zegt trouwens niet dat Bonifatius in Dokkum stierf. Hij noemt alleen de Boorne. Toch bouwden de mensen in Dokkum steeds opnieuw een kerk voor Bonifatius. Eerst van hout, toen van steen. Ze bouwden

steeds op dezelfde terp. Die resten liggen nog onder de Markt.

Eeuwenlang gingen mensen op bedevaart naar Dokkum. Een bedevaart is een reis naar een heilige plek om er te bidden. In 1853 werd er een oude bron teruggevonden. Mensen zeiden: dit is de bron uit het verhaal. Of dat klopt, kan niemand bewijzen. In 1884 kwam de pomp erbij. In 1934 werd de grote kapel gebouwd.

Nu komen er elk jaar heel veel mensen naar de kapel. Ze lopen door het park, langs de pomp en de bron. En daar staat Bonifatius nog steeds, met zijn boek boven zijn hoofd.

Echt gebeurd?

Dat Bonifatius in juni 754 in Friesland met zijn mensen werd gedood, staat vast. Wat hij zei en het verhaal van de kisten met boeken kennen we alleen van Willibald, die er niet bij was. De bron onder het paard is een oud wonderverhaal uit de derde hand. Het boek boven zijn hoofd is een legende van later. Of hij echt in Dokkum stierf en of dit dezelfde bron is, weet niemand zeker.

Praat erover

- Bonifatius zei tegen zijn mensen: niet terugvechten. Vind jij dat dapper of juist niet?

- De aanvallers zochten goud en vonden boeken. Wat is voor jou iets wat meer waard is dan goud?

Uit de Bijbel

En wees niet bevreesd voor hen die het lichaam doden en de ziel niet kunnen doden. (Mattheüs 10:28)

Ga zelf kijken

De Bonifatiuskapel ligt aan de Bronlaan in Dokkum, net buiten de oude binnenstad. Daar zie je de bron met de pomp, de open kapel, het park met de kruisweg en het beeld van Bonifatius met het boek. In de binnenstad staat de Martinuskerk op de terp aan de Markt. Museum Dokkum heeft een tentoonstelling over het leven van Bonifatius.

Deventer: de rijke man die zijn huis weggaf

Twee mensen zonder naam

In Deventer ligt een plein met een lange naam: het Lamme van Dieseplein. Op dat plein staan twee beelden van brons. Een man en een vrouw. De kunstenaar noemt ze broeder en zuster. Ze hebben geen naam. Ze zijn gewoon met hun werk bezig.

Aan hetzelfde plein staat een museum: het Geert Groote Huis. Een paar straten verderop stond vroeger nog een huis. Dat huis is verdwenen. Maar daar begon het allemaal. Want meer dan zeshonderd jaar geleden gaf een rijke man dat huis weg. Hij heette Geert Grote. Waarom deed hij dat?

Een jongen van de Brink

Geert werd geboren in oktober 1340, in Deventer. Zijn ouders woonden aan de Brink, het grote plein midden in de stad. Zijn vader verkocht stoffen en was een belangrijk man. Hij was zelfs burgemeester.

Toen Geert ongeveer tien jaar was, kwam er een vreselijke ziekte: de pest. Zijn vader en zijn moeder stierven er allebei aan. Een oom ging voor Geert zorgen. Geert kreeg genoeg geld van zijn ouders om later te kunnen studeren.

Hij was heel slim. Rond zijn vijftiende ging hij naar Parijs, naar de beroemdste universiteit van die tijd. Hij leerde van alles: rechten, geneeskunde, over God en de Bijbel. Maar hij las ook boeken over sterren en over toverij.

Een makkelijk leven

Daarna kreeg Geert twee mooie baantjes bij de kerk. Een in Aken en een in Utrecht. Hij kreeg er elk jaar veel geld voor. Daar hoefde hij niet altijd veel voor te doen.

Hij kocht boeken, heel veel boeken. Hij had alles wat een slimme jongen uit een rijke familie maar kon wensen.

Tot hij ziek werd.

Boeken in het vuur

Rond 1372 werd Geert in Deventer heel erg ziek. Hij vroeg om de laatste zegen. Die geeft de kerk aan mensen die gaan sterven.

Volgens een oud verhaal zei de priester toen: eerst moet je je boeken over toverij weggooien. Geert liet die boeken op de Brink verbranden, voor iedereen te zien. Daarna werd hij weer beter.

Of het echt zo gegaan is, weten we niet zeker. Dit verhaal komt uit oude levensverhalen van Geert, die zijn leerlingen later schreven. Maar zeker is wel dat Geert in die jaren veranderde.

Er is nog een oud verhaal. Volgens dat verhaal zei een onbekende man in Keulen tegen hem: “Gij moet een ander mens worden.” Ook dat weet niemand zeker.

Wat we wel weten: Geert had een vriend uit zijn studietijd. Die vriend heette Hendrik en was de leider van een klooster bij Arnhem. In 1374 kwam Hendrik bij Geert op bezoek. Na hun gesprekken wist Geert wat hij wilde. Hij gaf zijn baantjes bij de kerk op. En daarmee ook al dat geld. Heb jij ooit iets moeten loslaten wat je heel fijn vond?

Een huis voor arme vrouwen

In september 1374 liet Geert een belangrijk papier opmaken. Daarin stond dat zijn ouderlijk huis voortaan was voor arme vrouwen. In de oude taal stond er: “arme luden die er Gode dynen willen”. Dat betekent: arme mensen die er God wilden dienen. Zelf hield hij er een paar kamers.

De vrouwen werden geen nonnen. Ze bleven gewone vrouwen. Ze baden samen en zorgden voor zieken. Ze verdienden hun eten met spinnen en weven. Ze deelden alles wat ze hadden. Later noemden ze zich de Zusters van het Gemene Leven. Gemeen betekende toen: samen, gemeenschappelijk.

Dat was nieuw. Een vrouw kon nu God dienen in een gewoon huis, midden in de stad.

Geert ging zelf een paar jaar logeren in het klooster van zijn vriend Hendrik. Daar las hij de Bijbel en bad hij veel. Maar hij bleef er niet. Hij ging terug naar de steden.

“Ik jaag als een vrek op boeken”

De boeken liet Geert trouwens nooit los. Alleen de toverboeken waren weg. Hij bleef boeken verzamelen die hem dichterbij God brachten. In een brief schreef hij over zichzelf: “Ik jaag als een vrek op boeken.” Een vrek is

iemand die alles voor zichzelf wil hebben. Geld wilde Geert niet meer. Maar boeken wel!

Geert vertaalde ook een gebedenboek uit het Latijn in het Nederlands. Zo konden gewone mensen in hun eigen taal bidden. Daar zijn nog wel duizend oude handgeschreven exemplaren van over.

De kerken werden te klein

In 1379 kreeg Geert toestemming van de bisschop om te preken. Hij was geen priester, maar diaken. Een diaken mag wel preken, maar is geen priester.

Geert trok langs veel steden: Amsterdam, Haarlem, Leiden, Delft, Gouda, Utrecht. Hij preekte in het Nederlands, soms wel twee uur lang. Volgens het museum werden de kerken te klein.

Hij riep mensen op om hun leven te veranderen. Hij zei ook dat sommige priesters en monniken verkeerd leefden. Dat vonden die niet leuk! Ze klaagden bij de bisschop. In 1383 mocht Geert niet meer preken.

Wat deed hij? Hij luisterde. Hij vroeg de paus om het verbod op te heffen. Maar hij preekte niet meer in het openbaar.

Broeders met een pen

Intussen ontstond er in Deventer iets nieuws. Een vriend van Geert, Florens, woonde met een groep jonge mannen in een huis. Ze schreven boeken over, met de hand. Want boeken drukken kon toen nog niet. Daarmee verdienden ze hun brood. Ze werden de Broeders van het Gemene Leven.

In 1384 was de pest weer in Deventer. Geert ging op bezoek bij een vriend die ziek was. Hij werd zelf ook ziek. Op 20 augustus 1384 stierf hij. Hij was pas drieënveertig. Maar wat hij begon, ging door. Overal kwamen huizen van broeders en zusters. Uit hun kring kwam ook een beroemd boek: De navolging van Christus. Het wordt nog steeds gelezen.

Een plein vol herinneringen

Ga je nu in Deventer op zoek naar Geert, dan vind je geen graf. Je vindt ook zijn huis niet meer. Je vindt een tekst van hem op de plek waar zijn huis stond. En je vindt een museum op de plek van de eerste kapel van de broeders.

En op het Lamme van Diesseplein staan nog altijd de broeder en de zuster van brons. Ze hebben geen naam. Ze zijn gewoon met hun werk bezig.

Echt gebeurd?

Ja. Dat Geert Grote rijk was, zijn baantjes opgaf, in 1374 zijn huis weggaf aan arme vrouwen, preekte en in 1384 aan de pest stierf, staat in veel bronnen. Het verhaal van de toverboeken op de Brink en de man in Keulen komt uit oude levensverhalen, en niemand weet of het echt zo ging. De zin over de vrek op boeken schreef hij zelf in een brief.

Praat erover

- Geert gaf zijn huis en zijn geld weg. Wat zou jij het moeilijkst vinden om weg te geven?
- Geert mocht niet meer preken en hij luisterde. Vind jij dat slim, of had hij moeten blijven preken?

Uit de Bijbel

Want waar uw schat is, daar zal ook uw hart zijn.
(Mattheüs 6:21)

Ga zelf kijken

Het Museum Geert Groote Huis staat aan het Lamme van Dieseplein in de binnenstad van Deventer. Op het plein staan de beelden van broeder en zuster. Om de hoek van de Broederenkerk, bij de plek waar zijn huis stond, staat een tekst van Geert. Aan de Brink, waar volgens het oude

verhaal zijn boeken werden verbrand, kun je ook gaan kijken.

Witmarsum: de priester die niet langer kon zwijgen

Een steen tussen de bomen

Net buiten het dorp Witmarsum, in Friesland, ligt een klein stukje grond. Er loopt water omheen, zoals een gracht. Je komt er over een dammetje van baksteen en door een ijzeren hek.

Tussen de bomen staat een hoge, grijze stenen naald. Er staat een hekje omheen. Op de voet van de naald staan woorden.

Het is een stille plek. Toch komen hier mensen van heel ver. Uit Duitsland, Canada, Amerika, Mexico en nog veel meer landen. Een keer stonden hier twee mannen uit Canada en Amerika. Ze kwamen een groep uit Duitsland tegen. En ze

konden elkaar gewoon verstaan! Ze spraken allemaal het Plautdietsch, een taal die veel mennonieten nog spreken. Waarom komen al die mensen naar een steen in een Fries weiland? Dat komt door een priester die twijfelde.

Een jongen uit de klei

Hij heette Menno. Hij werd waarschijnlijk in 1496 geboren, hier in Witmarsum. Zijn vader heette Simon. Daarom werd hij Menno Simons genoemd: Menno, de zoon van Simon. Het was een eenvoudige familie.

Menno werd priester in de katholieke kerk. Dat was toen de enige kerk in Friesland. In 1524 begon hij als hulppriester in Pingjum. Dat is een dorp vlak bij Witmarsum.

Later schreef Menno zelf iets eerlijks over die tijd. Hij was priester, maar de Bijbel had hij bijna nooit gelezen!

Brood dat brood bleef

Alles wat we weten over wat Menno dacht, weten we van hemzelf. Hij schreef het veel later op.

In de katholieke kerk geloven ze dat brood en wijn tijdens de mis echt het lichaam en bloed van Jezus worden. Menno stond als priester bij het altaar. Maar hij kon het niet meer geloven. Hij dacht eerst dat de duivel hem dat in zijn hoofd fluisterde.

Toen deed hij iets wat hij nog nooit had gedaan. Hij pakte het Nieuwe Testament en begon te lezen.

Een kleermaker in Leeuwarden

In 1531 hoorde Menno iets wat hij niet meer vergat. In Leeuwarden had een kleermaker de doodstraf gekregen. Wat had die man gedaan? Hij had zich als volwassene laten dopen.

Dat mocht toen niet. Bijna iedereen werd als baby gedoopt. Maar sommige mensen zeiden: dopen hoort bij iemand die zelf kiest om in Jezus te geloven. Een baby kan dat nog niet. Die mensen werden dopers genoemd.

Menno vroeg zijn pastoor waar het dopen van baby's in de Bijbel stond. De pastoor gaf toe: nergens. Toch bleef Menno gewoon priester.

Rond 1531 of 1532 werd Menno pastoor in Witmarsum, zijn eigen dorp. Hij schreef later eerlijk waarom hij dat deed: voor het geld en om belangrijk te zijn. Hij preekte, maar zonder liefde, schreef hij.

Een vreselijke week

Niet alle dopers waren vreedzaam. Sommigen dachten dat ze met wapens voor God moesten vechten.

In het voorjaar van 1535 trok een groep van zo'n driehonderd dopers naar een klooster vlak bij Witmarsum. Het heette het Oldeklooster. Ze namen het klooster in en sloten zich erin op. Een week later kwamen er soldaten. Het werd een bloedige strijd. Veel van die mensen werden gedood, ook na de strijd.

Menno woonde er vlak bij. Hij had tegen de ideeën van deze mensen gepreekt.

Maar nu schreef hij iets opvallends. Hun bloed was “zoo heet op mijn hart gevallen”, schreef hij. Hij kon geen rust meer vinden. Want hij wist zelf wat er in de Bijbel stond. Maar hij leefde er niet naar. En zij hadden zelfs hun leven gegeven, voor een zaak waar hij tegen had gepreekt.

Menno bad veel. Hij vroeg God om vergeving en om moed. Dat duurde ongeveer negen maanden. En al die tijd bleef hij nog priester.

Heb jij weleens iets geweten, maar het niet durven zeggen? Hoe voelde dat?

Januari 1536

In januari 1536 nam Menno een groot besluit. Hij stopte als priester. Hij liet zijn goede baan los, en zijn goede naam. Hij koos voor een arm en onzeker leven.

Kort daarna liet hij zich dopen, als volwassene. Een tijdje later kwam er een groepje mensen naar hem toe. Ze vroegen of hij hun leider wilde worden. Na veel bidden zei hij ja.

Zo werd Menno een herder voor kleine groepjes gelovigen. Hij reisde van groep naar groep. Hij leerde mensen uit de Bijbel en doopte volwassenen die zelf voor Jezus kozen. En hij leerde: een christen vecht niet met het zwaard.

Een prijs op zijn hoofd

Dat was levensgevaarlijk. Op 7 december 1542 maakte de overheid in Friesland een bevel bekend. Niemand mocht Menno nog helpen. Niemand mocht hem eten of een bed geven. En wie hem gevangen nam, kreeg honderd gouden munten!

Menno moest vluchten. Hij trouwde met Geertruyd en kreeg kinderen. Samen leefden ze op de vlucht. Ze trokken van stad naar stad, steeds verder weg. Toch bleef Menno preken en schrijven.

In 1561 stierf hij in Duitsland. Hij werd begraven in zijn eigen tuin. Waar dat graf precies ligt, weet niemand meer.

Terug bij de steen

Al in 1544 werden de dopers mennisten genoemd, naar Menno. Nu heten ze in Nederland doopsgezinden en in de rest van de wereld mennonieten. Ze wonen nu over de hele wereld.

Daarom komen die mensen naar Witmarsum. Volgens een oud verhaal stond op die plek met het water eromheen ooit Menno's huis. Daar zou hij in het geheim gepreekt hebben. Nu staat er de grijze naald, tussen de bomen. Geen beeld van een held op een sokkel. Gewoon een stille steen, op de plek waar een priester besloot dat hij niet langer kon zwijgen.

Echt gebeurd?

Ja. Dat Menno Simons priester was in Pingjum en Witmarsum, in januari 1536 de kerk verliet, leider werd van de vreedzame dopers en een prijs op zijn hoofd kreeg, staat in veel bronnen. Over zijn twijfel, zijn gebed en het bloed op zijn hart weten we alleen omdat hij het zelf opschreef. Dat zijn huis op de plek van het monument stond, is een oud verhaal.

Praat erover

- Menno schreef eerlijk op dat hij eerst priester werd voor het geld. Waarom zou hij dat opgeschreven hebben?
- Menno vond dat christenen niet met wapens moesten vechten. Wat vind jij daarvan?

Uit de Bijbel

Want niemand kan een ander fundament leggen dan wat gelegd is, dat is Jezus Christus. (1 Korinthe 3:11)

Ga zelf kijken

Het Menno Simons-monument staat aan It Fliet 5, net buiten Witmarsum. Je loopt over een dammetje naar de grijze naald tussen de bomen. In het dorp staan de doopsgezinde kerk en het Menno Simons Hûs, met een tentoonstelling over zijn leven. In Pingjum, waar Menno begon, staan de Victoriuserkerk en een klein doopsgezind schuilkerkje.

Brielle: de schuur die verdween

Een lijn in het gras

Aan de rand van Brielle staat een grote kerk van baksteen. Achter die kerk ligt een grasveld. Om het veld loopt een overdekte gang. Midden op het gras staat een klein stenen gebouwtje met acht kanten en een koepel. Het is een altaar voor buiten.

Kijk nu eens goed naar het gras. Daar loopt een lijn van steen. Die lijn maakt een rechthoek.

Die rechthoek laat zien waar vroeger een schuur stond. Er lag turf in. Turf is gedroogde veengrond, waarmee mensen vroeger hun kachel stookten. De schuur hoorde bij een klooster.

In die schuur stierven in de zomer van 1572 negentien mannen. Ze worden de martelaren van Gorcum genoemd. Een martelaar is iemand die gedood wordt om wat hij gelooft. Wie waren die mannen? En wie deed hun dit aan?

Een land vol onrust

In 1572 was Nederland een onrustig land. De koning van Spanje was de baas. Hij was katholiek. Veel mensen waren protestant geworden. Dat mocht niet van de koning.

Protestanten werden daarom vervolgd. Een speciale rechtbank veroordeelde bijna negenduizend mensen, voor ketterij of verraad. Ketterij betekent: iets anders geloven dan de kerk leert. Ongeveer duizend mensen werden echt gedood.

Er kwam een opstand tegen de koning. De leider van de opstand was Willem van Oranje. Een deel van de opstandelingen voer op zee. Ze noemden zich watergeuzen.

Op 1 april 1572 namen de watergeuzen de stad Den Briel in. Zo heette Brielle toen. Het was de eerste stad die ze op de Spanjaarden veroverden. De leider van de geuzenvloot heette Lumey.

Maar nu draaide het om. De geuzen waren protestant. Ze keerden zich tegen de katholieke priesters en kloosters. Het klooster net buiten Den Briel werd leeggeroofd. Daar stond de turfschuur.

Gevangen in Gorinchem

Eind juni 1572 namen de geuzen ook de stad Gorinchem in. In die tijd heette die stad Gorcum. Alle katholieke priesters en kloosterlingen werden gevangengenomen.

In Gorinchem stond een klooster van franciscanen. Dat zijn monniken die arm leven en rondtrekken om te preken. De leider van het klooster was Nicolaas Pieck. Hij was in Gorinchem geboren.

Ook de pastoor van de stad werd gevangen. Hij heette Leonardus van Veghel. Een jaar eerder had hij een baan in Gouda kunnen krijgen. Maar hij bleef in Gorinchem.

Pieck en Van Veghel werden de leiders van de groep gevangenen.

Bijna twee weken lang werden de mannen slecht behandeld. Ze moesten hun geloof opgeven. Maar dat deden ze niet.

Een boot naar Den Briel

Begin juli werden de gevangenen met een boot naar Den Briel gebracht. Daar kwamen er nog vier priesters bij. Toen waren het er drieëntwintig.

Op 7 juli moesten ze voor Lumey komen. Hij zei: als je twee dingen opgeeft, mag je vrij. Het eerste ging over het brood en de wijn bij de mis. Katholieken geloven dat Jezus daar

echt in aanwezig is. Het tweede was dat de paus de leider van de kerk is.

Voor de gevangenen was dat het hart van hun geloof. Vier mannen gaven toe. Negentien zeiden nee.

Stel je voor dat jij daar stond. Je mag naar huis als je twee zinnen zegt. Wat zou jij doen?

Een brief van de prins

Willem van Oranje wilde dit niet. Hij had bevolen dat de geuzen priesters en kloosterlingen met rust moesten laten. Er kwam zelfs een brief van hem naar Den Briel. Daarin stond dat de geestelijken met rust gelaten moesten worden.

Volgens een oud katholiek verhaal kreeg Lumey alleen een kopie van die brief. Daar zou hij boos om zijn geworden. Of dat klopt, weten we niet zeker.

Wat wel zeker is: de prins wilde de mannen sparen. Maar zijn admiraal deed het anders.

De nacht van 9 juli

In de nacht van 9 juli werden de negentien mannen naar het lege klooster gebracht. Daar, in de turfschuur, werden ze opgehangen.

Wie waren ze? Het waren gewone priesters en broeders. Elf van hen waren franciscanen, zoals Nicolaas Pieck. De oudste was een man uit Denemarken, geboren in 1482. Hij was dus al heel oud. De jongste was een broeder van ongeveer vierentwintig.

Veel later vertelde een vrouw iets bijzonders. Ze heette Anna Centen. Ongeveer vier maanden na die nacht kwam ze bij het klooster wonen. Als kind had ze in de schuur op een balk gespeeld. Ze vertelde ook dat veel mensen naar die plek kwamen om de martelaren te eren.

En Lumey? Willem van Oranje was niet blij met hem. Een half jaar later nam de prins hem zijn baan af.

Een kapel, en nu een kerk

Hoe weten we dit allemaal? Een neef van Nicolaas Pieck schreef een boek over de martelaren. Hij heette Willem Hessels van Est. Hij zocht mensen op die erbij waren geweest en schreef op wat ze vertelden.

In 1867 werden de negentien mannen door de paus heilig verklaard. Dat betekent dat ze in de katholieke kerk over de hele wereld geëerd mogen worden.

In datzelfde jaar kreeg de kerk het stuk grond waar de schuur had gestaan. Er kwam een houten kapel. Later kwam het stenen altaartje op de plek van de schuur. En tussen 1929 en 1931 werd de grote kerk gebouwd.

In de kerk staat een groot kruis met negentien bloemen eromheen. Het zijn passiebloemen. Die bloem is genoemd naar het lijden van Jezus. Elke bloem staat voor een van de mannen. En elk jaar in juli komen er pelgrims. Pelgrims zijn mensen die naar een heilige plek reizen om er te bidden.

Op het grasveld achter de kerk is de schuur allang verdwenen. De turf is weg. Maar de lijn van steen ligt er nog. Je kunt erlangs lopen. Je kunt zelfs binnen die lijn gaan staan, waar Anna Centen als kind speelde.

Echt gebeurd?

Ja. Dat de geuzen in 1572 negentien priesters en broeders uit Gorinchem en omgeving in de turfschuur bij Den Briel doodden, omdat ze hun geloof niet wilden opgeven, staat in veel bronnen. Ook dat Willem van Oranje hen wilde sparen, is zeker. Veel details kennen we alleen uit het boek van de neef van Nicolaas Pieck, en hij schreef om de martelaren te eren. Het verhaal over de kopie van de brief komt alleen uit die katholieke overlevering.

Praat erover

- In die tijd werden protestanten gedood door katholieken, en hier katholieken door protestanten. Waarom is het zo erg als mensen elkaar pijn doen om hun geloof?

- De negentien mannen hadden vrij kunnen komen met een paar woorden. Wat vind jij van hun keuze?

Uit de Bijbel

Wees trouw tot in de dood, en Ik zal u de kroon van het leven geven. (Openbaring 2:10)

Ga zelf kijken

Het heiligdom van de Martelaren van Gorcum ligt aan De Rik, op de hoek met de Kloosterweg, net buiten de oude vestingstad Brielle. Achter de kerk zie je het altaartje met de koepel en in het gras de stenen lijn van de turfschuur. De kerk is alleen open in het bedevaartseizoen, in de zomer. In de stad vertelt het Historisch Museum Den Briel over de watergeuzen van 1 april 1572.

Leiden: de dominee die achterbleef

Een poortje in een steegje

In Leiden, vlak achter de grote Pieterskerk, ligt een smal steegje. Het heet de Kloksteeg. Daar staat een stenen poort met een deur. Als je die openduw, kom je op een stil pleintje met twaalf lage huisjes. Het heet het Hof van Jean Pesijn.

Tegen de muur van de poort zit een zonnewijzer. Dat is een klok die werkt met de schaduw van de zon. Er staat een jaartal op: 1683.

Maar dit verhaal begint eerder. Op deze plek stonden ooit andere huisjes. Ze waren kleiner en armer, en je hoorde er overal Engels. Hier woonde een dominee die John Robinson heette.

Op de kade

Het is de zomer van 1620. In Delfshaven, een haven bij Delft, ligt een klein schip klaar. Het heet de Speedwell. Een groep Engelse mensen gaat aan boord. Ze gaan heel ver weg, naar Amerika.

Hun vrienden uit Leiden zijn meegekomen om afscheid te nemen. De nacht ervoor hebben ze weinig geslapen. Ze hebben gepraat over hun geloof.

Dan is het tijd en de dominee, John Robinson, valt op zijn knieën. Iedereen knielt met hem mee. Hij bidt voor de mensen die vertrekken, met tranen op zijn wangen. Zo schreef een van hen het later op. Zijn naam was William Bradford.

Robinson zelf gaat niet mee. Hij blijft in Leiden. Waarom? En hoe kwamen al die Engelsen eigenlijk in Leiden terecht? Daarvoor gaan we terug in de tijd.

Weg uit Engeland

Rond het jaar 1600 had Engeland één kerk van de staat. Wie daar niet bij wilde horen, kon zijn werk kwijtraken of in de gevangenis komen.

Een groep mensen uit het dorpje Scrooby wilde toch een eigen gemeente. Ze vonden dat de kerk van de staat te veel leek op de oude katholieke kerk. Ze wilden zelf hun

voorgangers kiezen. John Robinson was een van hun dominees.

In 1607 probeerden ze naar Holland te vluchten, maar ze werden verraden. Robinson kwam in de cel. Een jaar later lukte het wel. Eerst woonden ze in Amsterdam, maar daar ging het niet goed.

In 1609 vroegen ze aan het stadsbestuur van Leiden of ze daar mochten wonen. Het waren ongeveer honderd mensen. Het antwoord kwam op 12 februari 1609 en staat nog in het archief. De stad zou “geen eerlicke personen weygeren”. Dat betekent: eerlijke mensen zijn welkom.

Een stad vol vluchtelingen

Dat paste goed bij Leiden. In 1574 was de stad lang ingesloten geweest door Spaanse soldaten. Daarna kwamen er duizenden vluchtelingen wonen. Veel van hen maakten stof van wol. Leiden was een stad vol wevers.

Ook de Engelsen gingen aan het werk. Ze werden wever, drukker, hoedenmaker of verkochten tabak. Rijk werd bijna niemand. Bradford noemde Leiden later een mooie en schone stad.

De groep kocht grond vlak bij de Pieterskerk. Daar werden kleine huisjes gebouwd voor de armere gezinnen. Volgens de bronnen waren het er eenentwintig. De mensen in

Leiden noemden het de Engelse Poort. Robinson woonde er ook.

Met de Pieterskerk hadden ze een lastige band. Volgens een krantenartikel hielden ze niet van het orgel en van de klokken. Toch begroeven ze hun doden in die kerk. Ze hadden geen eigen kerk met een begraafplaats.

Een dominee in de schoolbanken

In 1615 schreef Robinson zich in bij de universiteit van Leiden. Een universiteit is een school voor volwassenen die verder willen leren. Hij kreeg er een paar extraatjes bij, zoals een flinke hoeveelheid vrij bier en wijn! Maar hij kwam vooral voor de lessen.

Hij was niet de enige die leerde. Samuel Fuller kwam als wever naar Leiden. Elf jaar later vertrok hij als dokter.

Een andere man, William Brewster, begon in 1617 een drukkerij. Hij drukte boeken die in Engeland verboden waren. Dat bleef niet geheim. De Engelse ambassadeur greep in. Een man die meebetaalde, werd gevangengezet. De drukkerij werd in beslag genomen.

Waarom ze weggingen

De groep merkte: Leiden was ruim, maar niet onbeperkt. Er waren nog meer zorgen. Het werk was zwaar en de mensen bleven arm, en ook de kinderen hadden het zwaar.

Robinson maakte zich ook zorgen om iets anders. De kinderen werden steeds Hollandser en steeds minder Engels. Wat zou jij ervan vinden als je eigen taal langzaam verdween?

Er dreigde ook een nieuwe oorlog met Spanje. Daarom besloten ze: een deel van de gemeente gaat vooruit naar Amerika. De rest volgt later. Ook Robinson zou later komen.

Zo kwamen ze in 1620 op de kade in Delfshaven. Bradford schreef dat ze wisten dat ze pelgrims waren. Een pelgrim is iemand die op reis is naar een heilige plek. Zij keken naar de hemel, het land waar ze het meest naar verlangden. Daarom noemen we hen nu de Pilgrims.

Een lekkend schip

De reis begon slecht. De Speedwell lekte zo erg dat hij moest achterblijven in Engeland. In september 1620 vertrok de Mayflower alleen. Er zaten 102 mensen aan boord. De tocht over de oceaan duurde 66 dagen.

Meer dan de helft van de groep bleef in Leiden. Zij wachtten op een seintje om te komen. In de jaren daarna voeren er nog meer schepen.

Maar Robinson kwam nooit. Hij bleef de dominee van de mensen in Leiden. Hij schreef brieven naar Amerika. In 1623 hoorde hij dat de mensen daar zeven indianen hadden gedood. Hij schreef dat hij dat afkeurde, ook al zat hij aan de andere kant van de oceaan.

In 1625 stierf John Robinson in zijn kleine huis in Leiden. Hij werd begraven in de Pieterskerk. In dezelfde kerk ligt ook een professor met wie hij het grondig oneens was. Ze liggen nu onder één dak.

Dezelfde plek, nu

Van de eenentwintig Engelse huisjes is niets meer over. Het hofje met de zonnewijzer kwam later, in 1683. Maar het is wel dezelfde plek.

In de Pieterskerk hangt een stenen gedenkplaat voor Robinson uit 1928. Die kregen ze van Amerikanen die afstammen van de Pilgrims. In 1989 hield zelfs de Amerikaanse president George Bush er een toespraak. En in het oude kostershuis van de kerk zit nu een klein museum over de Pilgrims. Recht tegenover het hofje waar Robinson woonde.

Sta je op het pleintje, dan ligt achter je de kerk met zijn graf. En boven de poort schuift de schaduw van de zonnewijzer langzaam over de muur.

Echt gebeurd?

Ja. Dat de Pilgrims in 1609 naar Leiden kwamen, in 1620 vertrokken en dat Robinson in 1625 in Leiden stierf, staat in veel bronnen. Het knielende gebed op de kade en de woorden over pelgrims weten we alleen uit wat William Bradford later opschreef. Hij was een vriend van Robinson. Dat ze niet van het orgel en de klokken hielden, komt uit één krantenartikel.

Praat erover

- Robinson bleef in Leiden, terwijl zijn vrienden naar Amerika gingen. Hoe zou het voelen om zo afscheid te nemen?
- Leiden liet vluchtelingen toe als ze eerlijk waren. Hoe kun jij iemand welkom heten die nieuw is?

Uit de Bijbel

Deze allen zijn in het geloof gestorven. [...] en zij hebben beleden dat zij vreemdelingen en bijwoners op de aarde waren. (Hebreeën 11:13)

Ga zelf kijken

De Pieterskerk staat midden in Leiden, aan het Pieterskerkhof. In de vroegere doopkapel is een kleine tentoonstelling over de Pilgrims en ligt de grafsteen van John Robinson. Het Leiden American Pilgrim Museum zit ernaast, aan de Kloksteeg 16. Recht tegenover de kerk ligt het Hof van Jean Pesijn, Kloksteeg 21. Je mag op de binnenplaats kijken, maar doe zacht, want er wonen mensen. In Rotterdam-Delfshaven staat de Oude of Pelgrimvaderskerk, vlak bij de kade waar ze vertrokken.

Amsterdam: een kerk boven de woonkamer

Een gewoon huis aan de gracht

In het oude centrum van Amsterdam staat een smal grachtenhuis. Het heeft een puntgevel en een houten winkelpui, net als veel huizen in de straat. Er zit geen toren op. Wie langsloopt, ziet niets bijzonders.

Maar ga je naar binnen, dan klim je smalle trappen op. Je komt langs een kamer met een bedstee in de muur. Een bedstee is een bed in een kast, met deurtjes ervoor. Je komt langs een keuken. En dan gaan de trappen nog verder omhoog.

Helemaal bovenin, op zolder, staat ineens een kerk. Met banken, een orgel en een altaar met twee engeltjes. Er is plaats voor ongeveer honderdvijftig mensen.

Hoe komt een kerk nou op een zolder terecht? Daarvoor gaan we terug naar een ochtend in mei, heel lang geleden.

In schuitjes de stad uit

Het is 26 mei 1578, vroeg in de ochtend. Op het stadhuis van Amsterdam worden de katholieke burgemeesters afgezet. Ze worden samen met een paar priesters en veel monniken in schuitjes gezet. Zo varen ze de stad uit.

Volgens de verhalen vielen er die dag geen doden. Maar voor de katholieken in de stad veranderde alles.

Hun grote kerk was gewijd aan Sint Nicolaas. Dat is de heilige die de beschermer van de stad was. Die kerk ging nu naar de protestanten. Vanaf toen heette ze de Oude Kerk. In andere kerken werden de beelden en altaren weggehaald.

In 1580 kwam er een verbod. Katholieke kerkdiensten waren niet meer toegestaan. Je mocht in je hart nog wel katholiek zijn. Maar je mocht het niet samen vieren.

Verboden, maar toch

Wat doe je als je kerk wordt afgepakt? De katholieken in Amsterdam bleven gewoon samenkomen. In huiskamers, in werkplaatsen en in pakhuizen.

Het stadsbestuur wist dat best. Vaak lieten ze het gebeuren, als je het vanaf de straat maar niet kon zien. Daar hebben we in Nederland een woord voor: gedogen. Iets is verboden, maar de overheid doet er niets tegen. Zo'n kerk wordt vaak een schuilkerk genoemd. Toch was ze niet echt geheim. Iedereen in de buurt wist waar de katholieken op zondag naartoe gingen. De regel was alleen: je mag het van buiten niet zien. Een toren was dus echt uitgesloten.

En het waren er veel! In 1656 telde iemand tweeënzestig huizen waar katholieken geregeld bij elkaar kwamen. Helemaal veilig was het niet. Op een katholieke feestdag in 1641 viel de schout binnen bij twee missen. De schout was een soort hoofd van de politie. Er waren meer dan vijfhonderd mensen. De boetes waren samen 6200 gulden. Dat was heel veel geld.

Een bakkersjongen wordt rijk

Nu komt Jan Hartman in het verhaal. Hij kwam uit een stadje in Duitsland. In Amsterdam begon hij als bakkersgezel, een jonge knecht bij een bakker. Hij werkte zich op en werd een rijke koopman.

Hartman was katholiek. Hij mocht in Amsterdam geld verdienen en een huis kopen. Maar zijn kerk mocht geen gebouw aan de straat hebben.

Op 10 mei 1661 kocht hij het huis aan de gracht. Er hoorden ook twee huisjes achter bij, aan een steegje. Hij betaalde er zestienduizend gulden voor.

Toen liet hij iets bijzonders doen. Hij liet de zolders van de drie huizen met elkaar verbinden. Zo ontstond er boven één grote ruimte. Groot genoeg voor een kerk! In 1663 werd de kerk in gebruik genomen.

Wie naar de kerk ging, liep door het steegje naar binnen en dan de trap op. Onderweg hangt nog steeds een wijwaterbakje aan de muur. Katholieken dopen daar hun vingers in als ze een kerk binnengaan.

Het Hart

De kerk kreeg een naam: Het Hart, naar Jan Hartman. Ze werd gewijd aan Sint Nicolaas. Weet je nog? Dat was dezelfde heilige als van de grote kerk die de katholieken in 1578 kwijt waren geraakt.

De eerste priester heette Petrus Parmentier. Hij kwam uit Gent, in België. Er waren ook twee vrouwen die hielpen: Maria van Eck en Margaretha van Loon. Ze waren klopjes. Zo noemde men vrouwen die niet trouwden en hun leven aan de kerk gaven. Ze woonden niet in een klooster. Klopjes deden het huishouden, zongen in het koor en gaven les over het geloof. Van deze twee vrouwen weten we verder alleen hun namen.

Jan Hartman zag zijn kerk maar een paar jaar. In 1668 werd hij begraven, in de Oude Kerk. De man die een nieuwe Sint-Nicolaaskerk bouwde, ligt dus in de oude Sint-Nicolaaskerk. Hij liet wel veel schulden achter. Zijn familie moest de huizen verkopen.

Ruim tweehonderd jaar op zolder

Toch bleef de kerk op zolder in gebruik. In 1716 kwam er een groot schilderij boven het altaar. Het laat zien hoe Jezus gedoopt wordt in de rivier de Jordaan. In 1794 kreeg de kerk het orgel dat er nog steeds staat.

Stel je voor dat je elke zondag naar een zolder klimt om naar de kerk te gaan. Hoe zou jij dat vinden?

Pas na 1795 mochten alle geloven openlijk een kerk bouwen. Maar het duurde nog lang voordat het ook gebeurde. In 1887 was er eindelijk een grote nieuwe kerk, vlak bij het station. De mensen van Het Hart verhuisden van de zolder naar een kerk aan de straat.

Het oude huis dreigde te worden afgebroken. Maar een katholieke vereniging kocht het. Op 28 april 1888 ging het open als museum. Het huis heet nu Ons' Lieve Heer op Solder. Die naam kreeg de zolderkerk pas in de negentiende eeuw.

Nog steeds op zolder

Het huis is nu een museum. Maar soms is het ook weer even een kerk. Sinds 1951 wordt er weer elke maand een mis gehouden op de zolder.

Ga je er naar boven, kijk dan goed naar de twee gemarmerde zuilen naast het altaar. In de linker zuil zit een preekstoel verstopt die je kunt uitklappen. Als niemand hem gebruikte, verdween hij gewoon in de zuil.

En als je weer buiten op de gracht staat, kijk dan nog eens omhoog. Van een kerk zie je helemaal niets.

Echt gebeurd?

Ja. Dat Jan Hartman het huis in 1661 kocht, de zolders liet verbinden en dat hier van 1663 tot 1887 een kerk was, staat in veel bronnen. Ook het museum van 1888 is zeker. De inval van 1641 en de lijst van tweeënzestig huizen komen uit één onderzoek. De namen van Maria van Eck en Margaretha van Loon weten we van het museum. Dat er in 1578 geen doden vielen, staat maar in één beschrijving.

Praat erover

- De katholieken mochten samenkomen, als niemand het van de straat kon zien. Vind jij dat eerlijk?

- Wat heb je nodig om samen met anderen te bidden of te zingen voor God?

Uit de Bijbel

Want waar twee of drie in Mijn Naam bijeengekomen zijn, daar ben Ik in hun midden. (Mattheüs 18:20)

Ga zelf kijken

Museum Ons' Lieve Heer op Solder staat aan de Oudezijds Voorburgwal 38-40 in Amsterdam, ongeveer vijf minuten lopen van het Centraal Station. Je komt binnen via het nieuwe gebouw naast het grachtenhuis. Je ziet de bedstee, de keukens, de smalle trappen en bovenin de zolderkerk met de uitklapbare preekstoel. Er is ook een audiotour voor kinderen. In de buurt staat de Oude Kerk, waar Jan Hartman begraven ligt.

Ulrum:

honderdzevenendertig namen in een herberg

Een kerk op een heuvel

In het noorden van Groningen ligt het dorp Ulrum. Het is gebouwd op twee wierden. Een wierde is een heuvel waarop mensen vroeger hun huizen bouwden. Op een van die heuvels staat een oude kerk met een dikke toren. Er staat een muur omheen, rond het oude kerkhof.

Naast de kerk staat een groot wit huis met vier schoorstenen. Dat is de pastorie, het huis van de dominee. De straat heet de H. de Cockstraat. Die naam is niet zomaar gekozen.

Want in dit stille dorp gebeurde in 1834 iets wat de kerken in heel Nederland veranderde. Het begon met een kerk die op slot ging.

De deur op slot

Het is zondag 12 oktober 1834. De kerk van Ulrum zit vol mensen. Er is een gast in het dorp: dominee Hendrik Scholte uit Brabant.

Maar er is een andere dominee aangewezen om te preken. Scholte vraagt of hij het mag doen. Die andere dominee zegt nee.

Dan roept een vrouw iets door de kerk. Zij heet Frouwe, en ze is de vrouw van de eigen dominee van Ulrum. Volgens een historica riep ze: “Hier is het tijd, hier moet het gebeuren!”

Daarna doet de man die over het kerkgebouw gaat de kerk op slot. 's Middags preekt Scholte dan maar buiten, in het weiland bij de pastorie. Hij staat op een boerenkar.

Wat was er aan de hand? Daarvoor gaan we een paar jaar terug.

Een dominee die anders ging preken

In 1829 kwam er een jonge dominee in de witte pastorie wonen. Hij heette Hendrik de Cock.

In het begin preekte hij vrijer dan veel mensen in zijn dorp gewend waren. Hij had het vooral over goed leven en over je verstand gebruiken. Maar er woonden in Ulrum mensen die de oude leer van de kerk goed kenden. Volgens een oud verhaal sprak een boer hem daarover aan. Hij zei ongeveer: als ik zelf ook maar één zucht aan mijn redding moet bijdragen, ben ik verloren. Hij bedoelde dat alleen God kan redden.

De Cock ging anders preken. Hij ging terug naar de oude leer van de kerk. De kerk liep vol, ook met mensen uit andere dorpen. Ouders kwamen hun kinderen bij hem laten dopen, omdat ze hun eigen dominee niet vertrouwden. Dat mocht niet volgens de regels van de kerk. Ook schreef hij een boekje tegen twee andere dominees.

Toen greep het kerkbestuur in. In december 1833 werd De Cock geschorst. Dat betekent: hij mocht niet meer preken in zijn eigen kerk.

Twee kanten

Waarom was er zoveel ruzie? Bijna iedereen in Nederland hoorde toen bij dezelfde grote kerk, de Hervormde Kerk. Daar werd verschillend gedacht over wat je moest geloven. De Cock en zijn mensen vonden dat de kerk de oude leer had losgelaten. Die leer was op papier gezet in oude

boekjes van de kerk, de belijdenis. Zij wilden daar weer naar terug.

Het kerkbestuur vond dat De Cock zich aan de regels moest houden. Hij had kinderen van andere gemeenten gedoopt en collega's aangevallen. Dus moest hij stoppen.

Ook in Ulrum zelf waren niet alle mensen het met De Cock eens. Een boer en schrijver uit het dorp, Marten Douwes Teenstra, schreef er fel tegen. Hij schreef ook tegen de slavernij.

Zo kwamen burens tegenover elkaar te staan. Ze bleven elkaar wel elke dag op straat tegenkomen.

Een papier in de kuiperij

Begin oktober 1834 sprak De Cock nog één keer met het kerkbestuur in Groningen. Ze kwamen er niet uit. Een paar dagen later stierf zijn dochtertje Jantje. Ze was drie jaar oud. Ze werd begraven aan de voet van de kerkmuur, onder de preekstoel.

Toen kwam die zondag met de deur op slot.

De volgende dag schreef De Cock een tekst. Die heette de Acte van Afscheiding of Wederkeer. Afscheiding betekent: je gaat ergens uit weg. Wederkeer betekent: je keert terug. Zo zagen de schrijvers het zelf. Ze vonden dat ze teruggingen naar de kerk van vroeger.

In de tekst stond dat de Hervormde Kerk volgens hen niet meer de ware kerk was. Daarom stapten ze eruit. Wel stond erbij: totdat de kerk terugkeert. De deur bleef dus op een kier.

Op dinsdag 14 oktober lag het papier klaar in een herberg. Het was een kuiperij, een werkplaats waar tonnen en vaten werden gemaakt. Daar zetten 137 mannen en vrouwen hun naam eronder.

Wat zou jij gedaan hebben? Je woont in een dorp waar iedereen elkaar kent. Een deel van je burens tekent wel, een ander deel niet.

Soldaten aan tafel

De zondag daarop kwam er een andere dominee preken. Volgens een verhaal liepen er zeven veldwachters met hem mee. Een veldwachter is een soort dorpsagent. De Cock las de Acte voor vanaf een bank in de kerk. Er werd geroepen en gescholden.

Daarna stuurde de baas van de provincie soldaten. Op 25 oktober 1834 marcheerden er ruim honderd soldaten Ulrum binnen. Ze moesten de orde bewaren. Ze gingen vooral wonen bij de gezinnen die getekend hadden. Die gezinnen moesten de soldaten een bed en eten geven. Of ze wilden of niet.

In de pastorie kwamen er twaalf. Twaalf soldaten aan tafel! De boeken en papieren van De Cock werden meegenomen. Pas na ongeveer een half jaar gingen de soldaten weer weg.

De gemeente kwam nu samen waar het kon. In schuren, op een boerderij of buiten in het veld. Maar ook dat was strafbaar. Er was een oude wet: je mocht niet met meer dan twintig mensen samenkomen zonder toestemming. De dominee kreeg dan een boete, en de eigenaar van de schuur vaak ook.

De Cock kreeg zelfs drie maanden cel. Zijn vrouw en kinderen moesten de pastorie uit.

Wat er daarna gebeurde

In veel andere dorpen in Nederland gebeurde hetzelfde. Binnen vijf jaar waren er ruim honderdvijftig afgescheiden gemeenten. Pas na 1840 kregen ze toestemming van de koning. In 1848 kwam er godsdienstvrijheid voor iedereen. Sommige mensen gingen weg naar Amerika. Ook Scholte, de dominee van de boerenkar. Met bijna achthonderd mensen stichtte hij in 1847 een stad in Amerika. Die heet Pella. Op het zegel van die stad staat: in God is onze hoop en onze toevlucht.

De kerk staat er nog

De herberg waar 137 mensen tekenden, is allang afgebroken. Maar de oude kerk op de heuvel staat er nog. In die kerk wordt nu de geschiedenis van 1834 verteld. Juist in de kerk die de afgescheidenen toen verlieten.

Ulrum had in 1834 één kerk. Nu zijn het er meer. En soms speelt het hele dorp het jaar 1834 na, met oude rijtuigen en toneel op straat. Dan lopen er weer soldaten door het dorp. Maar dit keer zijn het gewoon dorpsgenoten in uniform.

Loop je over het kerkhof, kijk dan naar de kerkmuur. Daar, onder de preekstoel, werd in 1834 een meisje van drie begraven. De herberg is weg. De kerkmuur staat er nog.

Echt gebeurd?

Ja. Dat de kerk op slot ging, dat Scholte op een boerenkar preekte, dat mensen in de herberg tekenden en dat er soldaten kwamen, staat in veel bronnen. Hoeveel mensen precies tekenden, is niet zeker: de ene bron zegt 137, een andere 144. Het verhaal over de boer en de veldwachters komt uit één bron of uit wat mensen elkaar later vertelden. Dat Jantje onder de preekstoel werd begraven, weten we uit één onderzoek. Of de Hervormde Kerk toen echt niet meer de ware kerk was, daar denken christenen verschillend over.

Praat erover

- Buren kwamen tegenover elkaar te staan, maar zagen elkaar elke dag. Hoe ga jij om met iemand met wie je het oneens bent?
- De mensen uit Ulrum tekenden, ook al kostte het hun veel. Waarom zouden ze dat gedaan hebben?

Uit de Bijbel

God is ons een toevlucht en kracht; Hij is in hoge mate een hulp gebleken in benauwdheden. (Psalm 46:2)

Ga zelf kijken

De oude Hervormde kerk staat aan de H. de Cockstraat 5 in Ulrum, op de heuvel met de muur rond het kerkhof. Binnen zie je de preekstoel uit 1745 en een orgel uit 1806. Kijk op de website van de Stichting Oude Groninger Kerken wanneer je naar binnen kunt. Naast de kerk staat de witte pastorie, waar De Cock woonde. Stichting Ulrum 1834 heeft een wandelroute door het dorp langs plekken uit die tijd.

Edith Stein: een tegel in Echt

Twee namen en een tijd

In Echt, een klein stadje in Limburg, ligt de Peijerstraat. Aan de gevel van nummer 16 zit een tegel. Wie haast heeft, loopt er zo voorbij.

Op de tegel staan twee namen: Rosa en Edith Stein. Er staat ook een datum op, en zelfs een tijd. 2 augustus 1942, 17.00 uur. Vijf uur 's middags.

Wat gebeurde er toen? Even verderop, aan de Bovenste Straat, staat een sober klooster van baksteen. Daar woonden de twee zussen. Op die zondag in augustus stond de Duitse politie bij de deur. Ze kwamen Edith en Rosa halen.

Wie waren die twee vrouwen? En waarom moesten ze mee? Daarvoor gaan we terug in de tijd.

Een slim meisje uit Breslau

Edith Stein werd geboren op 12 oktober 1891, in de Duitse stad Breslau. Ze was de jongste van elf kinderen. Haar ouders waren Joods. Haar vader stierf toen ze nog geen twee jaar was.

Edith ging studeren aan de universiteit en werd filosoof. Een filosoof denkt na over grote vragen. Zij schreef bijvoorbeeld over de vraag: hoe begrijp je wat een ander mens voelt?

Als tiener had Edith het geloof van haar ouders losgelaten. Ze geloofde toen helemaal niet meer in God. Maar later las ze het levensverhaal van Teresa van Avila. Dat was een Spaanse kloosterzuster van heel lang geleden. Op nieuwjaarsdag 1922 liet Edith zich dopen. Ze werd katholiek.

Het klooster in

In 1933 kwamen in Duitsland de nazi's aan de macht. Ze maakten regels tegen Joodse mensen. Edith mocht geen les meer geven, omdat ze Joodse ouders had.

Datzelfde jaar ging ze in een klooster in Keulen. Het was een klooster van karmelietessen. Dat zijn zusters die achter de muren van hun klooster leven en veel bidden.

Edith kreeg een nieuwe naam: zuster Teresia Benedicta van het Kruis.

In 1938 werd het in Duitsland nog gevaarlijker voor Joodse mensen. Daarom besloot haar kloosterorde haar naar een veiliger plek te brengen. Op oudejaarsdag 1938 kwam ze aan in Echt.

Dat klooster in Echt was ook ooit door vluchtelingen gesticht. In 1875 waren twintig zusters uit Keulen naar Echt gekomen. In Duitsland werden toen kloosters gesloten. Nu kwam er weer een zuster uit Keulen bij.

Rosa komt ook

Edith had een oudere zus, Rosa. Rosa was ook katholiek geworden en wilde bij Edith zijn. Ze reisde eerst naar België, naar een vrouw die zei dat ze haar zou helpen. Maar die vrouw was een oplichter. Rosa raakte bijna alles kwijt wat ze had. Ze kwam met bijna niets in Echt aan.

Rosa werd geen kloosterzuster. Ze woonde bij het klooster en deed de dingen die buiten de muren gedaan moesten worden.

Edith bleef in Echt schrijven. Ze werkte aan een boek over Johannes van het Kruis, een Spaanse dichter. Het kreeg de titel Wetenschap van het kruis.

Ook Nederland bezet

In mei 1940 viel het Duitse leger Nederland binnen. Nu kwamen de nare regels tegen Joodse mensen ook hier. Voor de Duitsers maakte het niet uit of iemand gedoopt was. Wie Joodse ouders had, was voor hen Joods.

Er werd naar een uitweg gezocht. Een klooster in Zwitserland wilde Edith graag hebben. De zusters daar stemden allemaal ja. Maar Edith kreeg geen visum. Een visum is een papier waarmee je een ander land in mag. Zonder dat papier kon ze niet weg.

In juli 1942 begonnen de Duitsers Joodse mensen uit Nederland weg te voeren met de trein.

Een brief in de kerk

De grote kerken in Nederland waren daar diep van geschrokken. Ze stuurden samen een telegram naar de Duitse baas van Nederland. Een telegram is een kort bericht dat heel snel verstuurd wordt. Ze schreven dat ze ertegen waren.

De Duitsers deden toen een aanbod. Joden die al voor 1941 gedoopt waren, zouden niet worden weggevoerd. Maar dan moesten de kerken stoppen met opkomen voor alle andere Joden.

De kerken wilden het telegram op zondag in de kerk voorlezen. Dat verboden de Duitsers. De grootste protestantse kerk besloot het niet voor te lezen. De katholieke bisschoppen deden het wel. Op zondag 26 juli 1942 werd hun brief in alle katholieke kerken voorgelezen. Dus ook in Echt.

Het was een moeilijke keuze, voor iedereen. Wat zou jij gedaan hebben als je in hun schoenen stond?

Zondag 2 augustus

Een week later sloegen de Duitsers terug. Op zondag 2 augustus werden in heel Nederland katholieken met Joodse ouders opgepakt. Een Duitse leider zei hardop dat het een straf was voor de brief van de bisschoppen.

In Echt kwam de politie naar het klooster aan de Bovenste Straat. Edith en Rosa moesten mee. Om vijf uur 's middags werden ze weggevoerd, op de plek waar nu de tegel zit.

Later vertelde een zuster wat Edith toen tegen haar bange zus zei: “Kom, wij gaan voor ons volk.” Of ze dat echt zo zei, weten we niet zeker.

De zussen werden eerst naar kamp Amersfoort gebracht. Daarna naar kamp Westerbork, in Drenthe. Op 7 augustus gingen ze met de trein naar Auschwitz. Dat was een groot kamp, ver weg in het oosten. Daar hebben de nazi's heel veel Joodse mensen vermoord.

Ook Edith en Rosa werden daar vermoord. Volgens de officiële papieren was dat op 9 augustus 1942. Edith was vijftig jaar.

De tegel en het klooster

Na de oorlog werd Edith Stein niet vergeten. In 1998 verklaarde de paus haar heilig. Daarmee zegt de katholieke kerk dat ze een voorbeeld is voor gelovigen.

Niet iedereen was daar blij mee. Edith werd vermoord omdat ze Joods was. Sommige Joodse mensen vonden het daarom moeilijk dat de kerk haar een christelijke heilige noemde. De Nederlandse bisschoppen vroegen respect voor de Joden die trouw bleven aan het geloof van hun ouders. Ze noemden Edith een dochter van Israël.

Het klooster aan de Bovenste Straat staat er nog. Het is nog altijd een klooster. Naast de ingang ligt een gedenksteen voor Edith.

En in de Peijerstraat zit nog altijd die tegel aan de muur. Twee namen. Een datum. Vijf uur 's middags.

Echt gebeurd?

Ja. Dat Edith en Rosa Stein op 2 augustus 1942 in Echt werden opgepakt en in Auschwitz werden vermoord, is zeker. Ook de brief van de bisschoppen staat in veel

bronnen. De woorden “Kom, wij gaan voor ons volk” komen van één zuster, en zij zei het later niet altijd zo. Over de precieze datum van haar dood twijfelt een onderzoeker. Of Edith en Rosa zonder de brief gered waren, kan niemand zeggen.

Praat erover

- De bisschoppen spraken zich uit, ook al kon dat gevaarlijk zijn. Wanneer is het goed om iets hardop te zeggen?
- Edith en Rosa zijn niet vergeten. Waarom is het belangrijk om mensen uit de oorlog te blijven herdenken?

Uit de Bijbel

Want de genadegaven en de roeping van God zijn onberouwelijk. (Romeinen 11:29)

Ga zelf kijken

Het klooster van de karmelietessen staat aan de Bovenste Straat 48 in Echt. Naast de ingang ligt de gedenksteen voor Edith Stein. Het is een klooster, geen museum, maar de kapel is volgens de Stichting Dr. Edith Stein Echt elke dag open. Op het plein voor de Sint-Landricuskerk staat

een monument voor haar. De tegel hangt aan het huis Peijerstraat 16. Bij het stadhuis staat het oorlogsmonument met de namen van Edith en Rosa. De stichting heeft een wandelroute langs vijf plekken.

Biddinghuizen: een tentenstad in de polder

Achtbanen en een groot veld

Midden in de polder van Flevoland ligt het dorp Biddinghuizen. Aan de Spijkweg zie je van ver de achtbanen van pretpark Walibi Holland. Het land eromheen is helemaal plat.

Naast het pretpark ligt een enorm grasveld. Het is ongeveer tachtig hectare groot. Daar passen meer dan honderd voetbalvelden op. In de zomer is daar het popfestival Lowlands.

Maar met Pinksteren staat er iets heel anders. Dan verschijnt er een stad van tenten. Tienduizenden mensen kamperen er een lang weekend. Ze komen om te zingen, te

luisteren en te bidden. Dit is de Pinksterconferentie van Opwekking.

In mei 2026 was het al de zesenvijftigste keer. De organisatie spreekt van ongeveer zestigduizend bezoekers per jaar. Het begon ooit met ongeveer vijfhonderd mensen. Hoe kan dat?

Pinksteren

Eerst iets over Pinksteren. In de Bijbel, in het boek Handelingen, staat wat er toen gebeurde. De eerste volgelingen van Jezus waren samen. Toen kwam de Heilige Geest over hen.

Er zijn kerken die daar extra aandacht aan geven. Dat zijn pinkstergemeenten. Ze verwachten dat God vandaag nog net zo werkt. Bijvoorbeeld door mensen beter te maken.

In Nederland begon de eerste pinkstergemeente in 1907, in Amsterdam. Lange tijd bleef het een kleine groep. In 1920 waren het er ongeveer 270 in het hele land. De meeste Nederlanders hadden er nog nooit van gehoord.

Een jonge prediker

In 1958 kwam een Amerikaanse prediker naar Nederland. Hij heette T.L. Osborn. Daarna kwamen er veel meer mensen bij de pinkstergemeenten.

Er was ook een jonge Nederlander die ging preken. Hij heette Ben Hoekendijk. Hij was in 1938 in Baarn geboren. Volgens zijn levensverhaal hield hij in 1959 zijn eerste eigen tentcampagne in Utrecht. Een tentcampagne is een reeks bijeenkomsten in een grote tent, waar over Jezus verteld wordt.

In datzelfde jaar trouwde hij met Wiesje Hijink. Onthoud haar naam maar, want zij komt straks terug.

In 1960 begon Ben een blad. Hij noemde het Opwekking. Een opwekking is een tijd waarin veel mensen gaan geloven. Rond het blad groeide een werk met tentcampagnes en bijeenkomsten voor jongeren. Ben deed het samen met Wiesje, zijn zus Else en haar man Peter Vlug.

Vijfhonderd kampeerders

In 1971 kwamen ongeveer vijfhonderd mensen bij elkaar in het pinksterweekend. Ze sliepen in tenten, met hun kinderen erbij. Het heette toen de Nationale Gezins-Camp meeting. Dat is een samenkomst van een paar dagen, waarbij je kampeert en samen zingt en luistert.

Waar was dat precies? Dat weten we niet zeker. De ene bron zegt De Harskamp, de andere Bennekom. Ook over wie het precies begonnen is, verschillen de verhalen. De NOS noemde het later “een kampeeruitje van een klein groepje christenen.”

Geen groot plan dus. Gewoon gezinnen met tenten, een preek en liederen.

Een heuvel bij Vierhouten

Vanaf 1973 werd het kamp gehouden op camping De Paasheuvel, bij Vierhouten. Dat ligt ook op de Veluwe. Daar bleef het tot en met 1995.

Het werd steeds drukker. Volgens Opwekking zelf kwamen er in 1983 al vijftienduizend mensen. Later waren het er rond de dertigduizend. Iemand die er twee keer was, schreef veel later wat hij nog wist. Dat was vooral de drukte, de kou, de regen en de modder!

De camping werd te klein. Er moest een grotere plek komen.

Een veld voor scouts

Ondertussen gebeurde er iets in de polder. In 1971 was daar een park geopend over boerderijen en dieren: De Flevohof. Veel scholen gingen er op schoolreisje. In 1993 ging het park failliet. Een jaar later werd het een pretpark met achtbanen.

Naast het park werd een groot veld ingericht voor scouts. In 1994 en 1995 waren daar twee grote scoutingkampen,

met scouts uit de hele wereld. Daarna lag er een terrein waar tienduizenden mensen konden kamperen.

Precies wat Opwekking zocht! In 1996 verhuisde de Pinksterconferentie naar Biddinghuizen. Sindsdien staan de tenten in de polder.

Zestig liederen in een dun boekje

Weet je nog, Wiesje Hoekendijk? Zij leidde het samen zingen. In de oude zangboeken van de pinkstergemeenten stonden weinig liederen waarin je God zelf toezingt. Dat vond zij jammer. Daarom bracht ze nieuwe liederen mee.

In 1978 kwam het eerste boekje uit: de Opwekkingsliederen. Er stonden zestig liederen in. Elk jaar kwamen er nieuwe bij. Nu zijn het er meer dan negenhonderd! De nieuwe liederen worden elk jaar op de conferentie voor het eerst gezongen. Daarna klinken ze in kerken in het hele land.

Eén nummer ontbreekt. In 2007 werd nummer 666 overgeslagen. Dat getal staat in het Bijbelboek Openbaring als het getal van het beest.

Zing jij weleens een Opwekkingslied? Eerst werden ze alleen in pinkstergemeenten gezongen. Nu ook in veel andere kerken.

Niet iedereen was er meteen blij mee. Sommige mensen vonden de liedjes te eenvoudig. Of ze misten liederen over verdriet. Er werd zelfs in kerkvergaderingen over gepraat. Zo belangrijk waren deze liederen geworden.

Modder of hitte

Hoe is zo'n weekend? Een journalist liep er in 2018 rond. Hij zag een camping met eenvoudige wc's en lange rijen. Afhankelijk van het weer is het modderig of juist heel heet. Er staat een Grote Tent voor de grote samenkomsten. Er is een programma voor kinderen, voor tieners en voor jongeren. Er is ook een tent voor mensen met een verstandelijke beperking.

Een vrijwilliger zei in 2022 tegen de NOS: "Drank en drugs zijn hier streng verboden." Er wordt geen alcohol verkocht. Op zondagochtend vieren de bezoekers het avondmaal, met brood en druivensap. Ze denken dan samen aan de dood van Jezus.

In 2023 haalden ze op maandag geld op voor zendingswerk. Er kwam meer dan een miljoen euro binnen. Dat was een record.

Ben Hoekendijk overleed in 2020, eenentachtig jaar oud. Maar het kamp gaat door.

Hetzelfde gras

Na Pinksteren gaan de tenten weer weg. Twee maanden later staat Lowlands op hetzelfde gras, met heel andere muziek.

Rijd je op een gewone dag over de Spijkweg? Dan zie je alleen de achtbanen en het platte land. Van de vijfhonderd kampeerders van 1971 zie je hier niets. Maar hun liederen klinken nu in kerken door het hele land.

En elk jaar met Pinksteren gaan de haringen weer de grond in.

Echt gebeurd?

Ja. Dat Opwekking begon met ongeveer vijfhonderd mensen, later bij Vierhouten zat en in 1996 naar Biddinghuizen verhuisde, staat in veel bronnen. Ook het eerste liedboekje van 1978 is zeker. Waar het allereerste kamp was en wie het begon, daar zijn de bronnen het niet over eens. Alle bezoekersaantallen en het geld van de collecte komen van de organisatie zelf.

Praat erover

- Het begon met een klein groepje mensen in tenten. Ken jij iets wat klein begon en heel groot werd?
- Welk lied zing jij het liefst voor God, en waarom?

Uit de Bijbel

En toen de dag van het Pinksterfeest vervuld werd, waren zij allen eensgezind bijeen. (Handelingen 2:1)

Ga zelf kijken

Het evenemententerrein ligt naast Walibi Holland, aan de Spijkweg 30 in Biddinghuizen, in Flevoland. Wil je de tentenstad zelf zien, dan moet je er in het pinksterweekend zijn. Kijk voor data en programma op de website van de Pinksterconferentie van Stichting Opwekking. Veel samenkomsten kun je ook via internet volgen. Het begin van het verhaal ligt op de Veluwe, bij Vierhouten, op camping De Paasheuvel.